

УДК 341.44

Б. М. Одайник, здобувач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра кримінального права, кримінального процесу і криміналістики,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ЕКСТРАДИЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню сучасних проблем інституту екстрадиції, розкрито форми та механізми його функціонування, особливості правової регламентації як у міжнародному, так і національному кримінальному праві. Робиться висновок про необхідність створення комплексного екстрадиційного законодавства, що буде відповідати сучасним потребам боротьби із злочинністю.

Ключові слова: видача осіб (екстрадиція), міжнародне право, кримінальне право, правове регулювання екстрадиції.

Україна в останні роки активізувала міжнародну діяльність щодо міжнародного співробітництва в сфері боротьби із злочинністю, у тому числі по наданню правової допомоги по кримінальних справах, а саме одержанні доказів із-за кордону для використання в розслідуванні, передачі кримінального провадження і видача злочинців (екстрадиція) [1, 33].

Екстрадиція — процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загально-визнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний з наданням державами правової допомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинуваченого або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин, або громадянином якої він є, або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду [2, 82].

Загально-визнано, що видача злочинців — це право держави, а не його обов'язок. Обов'язок видачі може бути тільки при наявності відповідного міжнародного договору та з урахуванням певних умов. Держава, направляючи вимогу про видачу, бере на себе зобов'язання не притягати до кримінальної відповідальності і не піддавати покаранню особу за ті злочинні діяння, за які видача не була вчинена. Власно екстрадиція злочинця або підозрюваного державі, на території якого він вчинив злочин, у більшості випадків здійснюється за допомогою Інтерполу. У той же час відзначається прагнення багатьох держав не видавати своїх громадян, що вчинили злочини за кордоном, якщо навіть вони не користуються дипломатичним імунітетом.

Розуміння правової природи екстрадиції неоднаково. Деякі вчені відносять цей інститут до адміністративного права. Екстрадицію можна вважати і частиною кримінально-процесуального права (тому що існує порядок передачі злочинця іншій країні з дотриманням певних процесуальних гарантій), кримінального права (а саме — інституту виконання покарання) [3, 78]. Єдине, що об'єднує європейські країни, це те, що питання екстрадиції вирішують судові органи, як правило, загальні кримінальні суди. У той же час багато країн визнають можливим для рішення питань видачі злочинців створювати екстраординарні суди, або суди *ad hoc*.

При цьому проблеми видачі злочинців держави вирішують головним чином за допомогою двосторонніх або багатосторонніх угод.

В 1957 р. у Парижу була прийнята Європейська конвенція про екстрадицію. В 1975 р. у Страсбурзі був прийнятий Додатковий протокол до цієї Конвенції, що уточнив ряд питань. В 1978 р., теж у Страсбурзі, прийнятий Другий Додатковий протокол до цієї ж Конвенції [4, 56]. Можна назвати ще ряд конвенцій, що так чи інакше вирішали проблеми екстрадиції, наприклад Конвенцію 1983 р. (Страсбург) про обмін осіб, що вчинили злочини.

Є ряд угод між членами Європейського співтовариства, у яких також є положення, що регулюють видачу злочинців. Наприклад, угода між членами Європейського співтовариства про тлумачення принципу “*aut dedere aut judicare*” (Брюссель, 1987 р.) і Угода про передачу осіб, що вчинили злочини (Брюссель, 1987 р.), а також Конвенція про співробітництво в боротьбі з міжнародними злочинами (Брюссель, 1991). Коли є угода між двома сторонами, проблема видачі злочинців вирішується досить чітко: якщо особа не користується дипломатичним імунітетом, то вона повинна бути або засуджена, або видана зацікавленій стороні. Однак бувають більш складні ситуації: коли влада однієї країни, затримавши громадянина іншої, не впевнена, що якщо він буде виданий тій країні, громадянином якої є, то буде покараний. У цьому випадку починається процес переговорів, що обертається тривалим перебуванням людини у в'язниці до суду, а іноді і без суду. Перешкодою для екстрадиції може бути істотна різниця в мірах покарання за аналогічні злочини в різних країнах; переконання представників країни (тієї, що передає, або тієї, що приймає злочинця) в тім, що особа буде піддана катуванням тощо. У зв'язку із цими та іншими обставинами в багатьох договорах про правову допомогу передбачається не тільки видача злочинців, але й відмова у видачі, що наступає, наприклад, у наступних випадках:

а) особа, видача якої вимагається, є громадянином держави, до якої звернена ця вимога;

б) злочин вчинений на території тієї держави, до якої звернена вимога про видачу;

в) у державі, до якої звернена вимога про видачу, за відповідний злочин уже минули строки давності або справа не може бути порушена чи вирок бути виконаним за іншою законною підставою;

г) злочин переслідується в порядку приватного обвинувачення;

д) дія не розглядається як злочин за законами хоча б однієї з договірних сторін;

е) за злочин передбачено більш м'яке покарання, ніж позбавлення волі на строк до одного року [5, 27].

Багато вчених відзначають, що існуючі договори між державами про екстрадицію не завжди відповідають Пактам про права людини. Найбільш характерний приклад такої невідповідності — випадки, коли між країнами йдуть переговори про видачу, що нерідко тривають кілька років, а громадянин, провина якого судом ще не доведена, всі ці роки перебуває в очікуванні висновку. Загальноприйняті й, здавалося б, цілком розумні положення міжнародного права в подібних випадках ускладнюють діяльність національних правоохоронних органів, суперечать внутрішньому законодавству й пактам про права людини. Тому в договори про екстрадицію повинні включатися загальновизнані принципи й норми, що містяться в пактах про права людини, при обов'язковій повазі національного законодавства держав [6, 18].

Щодо українського законодавства, то інститут екстрадиції передбачений статтею 10 КК України “Видача особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, та особи, яка засуджена за вчинення злочину”. Неможливо однозначно сказати, що проблеми видачі злочинця вирішені цим нормативним актом як на законодавчому рівні, так і у руслі практичного застосування.

Так, у ч. 1 ст. 10 законодавцем конкретизовано положення Конституції України, закріплене в ч. 2 ст. 25, що забороняє видачу громадян України. Таким же обсягом

гарантій користуються й особи без громадянства, що постійно проживають на території України. Кримінальний закон заборони щодо здійснення такої видачі не містить, конституційне ж положення стосується тільки громадян України, забороняючи їх видачу [7, 38].

Видача передбачає такі форми правової допомоги, які можна розрізнити в залежності від мети надання правової допомоги, а саме:

— для покладення на особу кримінальної відповідальності (ч. 1 і 3 ст. 10 КК України);

— для приведення до виконання винесеного судом держави, що запитує, обвинувального вироку, який набрав законної сили (ч. 2 ст. 10 КК України).

З цього випливає висновок, що передачу засуджених в українському законодавстві слід виділити в окремий інститут, реалізацію якого логічніше було б віднести до завдань кримінально-виконавчого права. Таким чином, ми можемо знову вести мову про міжгалузеву сутність екстрадиції, яка єднає в собі норми права і матеріального права, і піднімає цілий ряд процедурних питань.

Вважаємо, що для удосконалення національного екстрадиційного законодавства необхідно створення окремого спеціального нормативно-правового акту, безумовно узгодженого з відповідними міжнародними нормами, а також внесення змін і доповнень у чинне кримінальне, кримінально-процесуальне, кримінально-виконавче законодавство.

Це надасть можливість привести інститут екстрадиції в Україні у відповідність з сучасними потребами боротьби із злочинністю.

Література

1. Свистуленко М. П. Законодавча регламентація екстрадиції в Україні // Вісник прокуратури. — 2003. — № 12. — 182 с.
2. Виноградова О. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини // Адвокат. — 1999. — № 1. — 152 с.
3. Васильев Ю. Г. Региональные системы института выдачи преступников (экстрадиции) // Право и политика. — 2002. — № 10. — 162 с.
4. Международно-правовые аспекты экстрадиции: Сборник документов / сост. Ю. Ю. Берестнев, Е. Е. Исаева, Е. В. Крючкова; ред. Л. И. Брычева. — М.: Юридическая литература, 2000. — 340 с.
5. Сафаров Н. А. Экстрадиция и права человека: поиск оптимального баланса // Современное право. — 2007. — № 3. — 118 с.
6. Мовчан А. П. Международный правопорядок. — М., 1996.
7. Свистуленко М. П. Інститут екстрадиції у світлі нового кримінального кодексу // Києво-Могилянська академія: наукові записки. — Том 20. — Спеціальний випуск. — 2002. — 220 с.

